

פרוטוקול מס' 62

מישיבת ועדת הפנים ואיכות הסביבה
ביום ג', כ"ו בכסלו תשל"ה - 10.12.74, שעה 08.30

נ כ ח ר :

חברי הוועדה: י. תמיר - יו"ר
נ. אליעזר
י. בארי
א. גיבלבר
א. הרליץ
א. ורדיגר
ד. קורן

מוזמנים:

י. ינאי - רשות הגנים הלאומיים
א. שפירא - שמורות הטבע
ו. ברניה - השירות לאיכות הסביבה
מ. קלוגמן - משרד המשפטים
מ. שפט - משרד הפנים

מ. רותם - משרד הפנים
י. ליבוביץ
ד. ינאי - השיכון
ד. קניג - הממונה על מחוז הצפון
א. נחמיאס - ראש עיריית צפת
ד. דוד - מהנדס
מ. סעדיה - אדריכל
ד. תמיר - אונזיברסיטת חיפה
נ. חפץ - חברת "נחל נובע"
י. קליין
עו"ד נחשון
ג. קניג
מ. קרמר
י. עברון - נציג משפחת עברו

מזכיר הוועדה: י. ברזני

ד ש מ ה : א. אדלר

סדר-היום:

1. הצעות לסדר היום
2. הצעת חוק גנים לאומיים ושמורות טבע (תיקון) 1973;
3. חוק גנים לאומיים ושמורות טבע (תיקון) 1974 (הצעת ח"כ שכטרמן-תמיר);
4. שימור אתרים הסטוריים בצפת.

אני פותח את הישיבה.

בלור י. תמיר:

1. הצעות לסדר היום

א. הרליץ:

באחרונה יצא משרד הפנים בשני הודעות חשובות לציבור, שכדאי היה שנתייחס אליהן. הראשונה - ההודעה שמשרד הפנים מכין חוק שמירה בישובים, שיחייב יהודים עד גיל 60 לצאת לשמירה. זה בשעה שהמסמך-האזרחי עושה מאמצים לגייס מתנדבים לשמירה. הודעה כזאת נראה לי שמחבלת בעצם הליכי ההתנדבות.

ההודעה השנייה מתייחסת לשינוי מהותי בנוהלי האליה, ובמיוחד במעמד של חושב ארעי. נראה לי שטוב נעשה אם נזמין את הנוגעים בדבר במשרד הפנים, כי לא רצוי שיפעלו בצל ההסטרית שחקפה לאחרונה את הישוב. כדאי היה להזמין בנושא זה גם את נציגי הסוכנות-היהודית והתאחדויות העולים, לפני שמתחיל להתפשט תהליך שלא נוכל לעצור אותו.

מר קלוגמן:

מדובר בשתי הצעות-תזכיר שהן עדיין בשלב ראשוני של דיונים, ומופנות קודם כל למשרדים להערות. ברור שבסופו של דבר יגיעו הדברים לוועדה, בעקבות הצעות חוק של הממשלה. השאלה היא כמובן אם מותר למשרד הפנים לפרסם דברים שהוא מתכוון לעשות.

היור י. תמיר:

ראשי המשרדים עושים שירות רע לעצמם כשהם זורקים לחלל האוויר ידיעות מוקדמות על כוונות, משום שציבור מצפים ליישומה המהיר של תכנית כזאת שכביכול עומדת על הסף בשעה ששרד עדיין לא סיימו את הטיפול. נעביר את קטע הפרוטוקול ליועץ המשפטי ולשר הפנים ולמנכ"ל, ולבקשם להתייחס לדברים.

ד. קורן:

גם אני אינני נלהב מן הפרסומת הראוונתנית הרווחת כיום בכל החוגים. אולם, דווקא כשמדובר בהצעת חוק טוב לזרות את הרעיון לחלל הציבוריות עוד לפני שגובש סופית, כדי לאפשר לדעת הציבור לבוא לכלל ביטוי. לא הייתי מציע לבקש מן הממשלה שלא לפרסם. כדאי באמת שנזמין את שר הפנים כדי לדון אתו בשני הנושאים שהוזכרו.

מר קלוגמן:

לא זו בלבד שאיננו מסתירים הצעות חוק שאנחנו מבינים, אלא שלפעמים אנחנו אף מפרסמים דברים שפרסומם עולה לנו כסף רב. למשל: מכינים היום חוק צגנת צנעת הפרט, ואנחנו באמת מעוניינים להפיץ את ההצעה בציבור כדי לקבל תגובות ראשוניות. מה שצריך הוא להדגיש שמדובר בהצעת חוק מוקדמת ביותר, כדי שלא להטעות את הציבור כאילו החוק כבר בפתח.

מר שפט:

אנחנו מטפלים עכשיו למשל בחוק התכנון. בכוונה ברורה מראש אנחנו מפיצים את העניין בציבור, דווקא כדי שידעו שהעניין על הפרק. אותו דבר צריך היה לעשות גם לגבי הצעת חוק השמירה בישובים. מכל מקום, זהו נוהג כללי שכאשר משרד ממשלתי מכין הצעת-תזכיר הוא מוסר על כך הודעה. ואם רוצים לשנות את כל המערכת - לא אנחנו הכתובת.

היור י. תמיר:

אינני תומך בהצעת ח"כ קורן לזמן בידור כללי בנושא בנוכחות השר. אולי מוטב שנטייל על שנים-שלושה חברי ועדה שייפגשו עם השר ועם המנכ"ל. יחד עם זה, כאמור, בשלח את קטע הפרוטוקול לנוגעים בדבר.

2. הצעת חוק גנים לאומיים ושטורות טבע (תיקון) 1973

היור"ר י. תמיר:

מדובר בהצעת חוק של ח"כ דוד קורן,
כפי שנוסחה ע"י משרד המשפטים בעקבות

הדיונים שנערכו בוועדה.

מר קלוגמן:

בסעיף 242' העלה ח"כ טובי הסתייגות
לגבי הנוסח הקודם שבו נאמר "בהתפתחות
הישוב היהודי בארץ". בעקבות זאת הוצאנו מן הנוסח החדש את המלה "יהודי".

בסעיף 242' , בהכרזה על אתר לאומי,
הוספנו פסקה האומרת שהוראות הסעיפים 4 עד 8 יחולו גם על אתרים
לאומיים; כלומר: התיקון הזה מאמץ את התנאים המוקדמים לגבי הכרזה על
מקום קדוש, אתר הסטורי ושטורת טבע, גם על אתרים לאומיים, וכן הוא
מאמץ את דרך ההכרזה, נוסח ביטול הכרזה, וכן אפשרות של רישום הערה
בפנקס המקרקעין.

מר שפט:

היה מקרה שבאו אלי אנשים בדרישה
לפעול לשימור הרחוב הראשי של ראש-
פינה, לאור החוק החדש הזה. לאחר שבדקתי את נוסח החוק - גרמה לי
שצריך להוסיף בסעיף 242' אחרי המלים "מבנה או חלק ממנו" את המלים
"או קבוצת מבנים או חלק מהם", כדי שהחוק יוכל לחול גם על המקרה הזה.
כי לא ברור אם המלים "מבנת המבנה" אכן עונות למקרה הזה (אם כי
לפי פקודת הפרשנות "מבנה" יחיד פירושו גם רבים). עכ"פ, כדי למנוע
ספק אני מציע להוסיף את המלים הללו.

היור"ר י. תמיר:

בספטמבר התקיימה בשטראסבורג וועידה
של 16 מדינות בענין איכות הסביבה.
העולם מודע היום מאד לבעיות של שימור הנוף ההסטורי ההולך ומושחת
ע"י קבלנים ובוזנים למיניהם, ומחצית החומר שהופץ באותה ועידה הוקדש
לבעיה זו. אני מברך את ח"כ קורן על יזמתו בהצעת החוק, ואני מציע
שנאשר אותה ונעביר אותה לקריאה סופית בכנסת.

א. שפירא:

בהמשך לדבריו של מר שפט אני מציע
להוסיף גם את המלה "שטח": "מבנה או
שטח" (כמו למשל מוצב תל-פחד או אתרי-קדוות אחרים, כמו ניד-טרדכי),
אתרים לאומיים גם אם אין עליהם מבנה.

מר קלוגמן:

נראה לי שזוהי הרחבה גדולה מדי של
אתר לאומי, כי "שטח" שייך יותר
לגן-לאומי מאשר לאתר-לאומי. ומאחר שיש לנו כיסוי לכך בחוק גנים
לאומיים - לא כדאי לכלול זאת גם כאן.

מר שפט:

אני מציע שנראה קודם איך יפעל החוק
לגבי מבנים, לפני שנרחיב אותו גם
על שטח.

ג. אליעד:

בארה"ב ראיתי אתרים לאומיים שהם
נבחינת "שטח" ללא מבנה, והם גדולים

פחות מגן-לאומי.

מר קלוגמן:

הענין טעון בדיקה, ולא רצינו לעכב
את קבלת החוק עד שתסתיים הבדיקה.
ע"י הוספת המלה "שטח" אתה מרחיב את אפשרויות הפגיעה באזרח, ומשום
כך הדבר טעון כאמור בדיקה, שאותה אפשר לעשות גם אחרי קבלת החוק.

א. שפירא:
הצעה שניה שאני מציע היא להוסיף פסקה האומרת שברגע שהשר מטיל על אחת הרשויות את הטיפול באתרים - יהיה מותר לה להפעיל את כל הסמכויות שיש לה לגבי גן לאומי ושמורת טבע.

מר סלוגמן: זה נאמר במפורש בהצעת החוק.

הוחלט: לאשר את הצעת החוק בנוסחה החדש ולהעבירה לקריאה שניה ושלישית בכנסת.

ד. סורן:
אני רוצה להודות לחברי הוועדה ולאנשי רשות הגנים לאומיים, אנשי שמורות הטבע והיעצים המשפטיים, שעזרו לנו בענין זה.

3. חוק גנים לאומיים ושמורות טבע (תיקון) 1974 (הצעת ח' כ שכטרמן-תמיר)

ה'ר' י. תמיר:
הצענו את החוק הזה לפני כחצי שנה, לאור ההתפתחויות שהיו אז מסביב לפארק-הכרמל. ההצעה היא ששר הפנים לא יבטל או ישנה הכרזה על גן לאומי או שמורת טבע אלא באישור הכנסת. אברהם יפה ביקש שאשה את ההצעה משום שחש שאם תיוודע ההצעה בציבור - עד שיתקבל החוק יחטפו בינתיים גורמים שונים ויקגעו עובדות. בשעתו קיבלתי את דעתו של ח'כ יפה, וגנזתי את הצעת החוק. אלא שהדבר לא מנע כמובן יצירת עובדות. אנחנו שומעים על עשרות-אלפי עצים שעומדים לעקור בגבעת-עדה. משום כך החלטתי שאין לוחות עוד את הגשת הצעת החוק, כדי שלא יעשו מהגנים הלאומיים חוכא וטלולא. גם נקרב חברי הכנסת מתפשטת התודעה שלא ייתכן לתפור את המדינה הזאת למדינת-בטון.

י. ינאי:
אנחנו לא נהיה יחידים בחוק כזה. גם בארה"ב אסור לבטל הכרזה על פארק לאומי ללא החלטה של הקונגרס הפדרלי, ואילו אצלנו יכול שר הפנים לעשות זאת על דעת עצמו, כשחובתו רק להתייעץ ברשות הגנים הלאומיים. עד כה היינו מנהלים עם השר מו"מ: שלא יבטל הכל, רק חלק וכו'. אנחנו סומכים אפוא את שתי ידינו על ההצעה הנוכחית.

א. שפירא:
אנחנו רואים את ההצעה ברגשות מעורבים, משום שהדבר איננו פשוט. מצד אחד, הייתה ירוצה שהחוק יהיה כבר קיים ונגיע למצב שקיים בארה"ב. מצד שני, גם כיום עובדות שלוש עד חמש שנים עד שמגיעים להכרזה על שמורת טבע, וכל מי שרק יכול - מנסה לטרפד הכרזה כזאת, החל במשרד החקלאות, מינהל מקרקעי ישראל וכו'. לדעתי עוד לא הגענו למחצית הדרך מבחינת הכרזה על שמורות טבע. יש שמורות שמשרד הפנים מטפל בהן עוד מ-1967 וטרם בוכרזו. יש כיום 24 שמורות המחכות להכרזה, ועוד 40-50 שטרם עברו את התהליכים הראשוניים בהתאם לחוק. יתר על כן, השר הממונה (שר החקלאות) הטיל עלינו מגבלה פנימית בצורה של ועדה פנימית של המשרד, הבודקת את הענין מבחינת קרקע, מים, פגיעה בחקלאים וכו'. כיום יש לנו נימוק אחד שעוזר כשאנחנו רוצים לדרבן הכרזה על שמורת טבע: אנחנו מכריזים על שמורה - אפשר תמיד לבטל אותה. אבל ברגע שהחוק הזה יתפרסם - אני חושש שלא נוכל להכריז עוד אל אף שמורת טבע אחת. אנחנו חלויים בכל-כך הרבה ועדות, משרדי ממשלה, רשויות מקומיות וכו' שאינני רואה איך נצא מהענין. יש אפוא למטבע הזה שני צדדים. אולי כדאי היה אפוא שהוועדה הזאת תקדיש דיון מיוחד לנושא, בהשתתפות כל הגורמים הנוגעים בדבר. אינני מתנגד כמובן להצעה לגופה. אני חושב שהיא טובה. אני רק מעלה את הבעיות שמסביב לענין.

ד. קורן:

כמה ביטולים, חלקים או מלאים,
היו מאז הקמת המדינה?

מר שפט:

עד כמה שידוע לי - אף לא אחד. אבל
אערוך בד"קה נוספת לקראת הישיבה
הבאה.

פ. פינאי:

באשקלון בוטל חלק מהגן-הלאומי על-
מנת להקים שכונה במקומו.

א. שפירא:

גם שמורות טבע הסכמנו לביטול חלקי
כשנים או שלושה מקרים (בשמורת
י-מרדכי למשל היה זה קטע די גדול, אבל קיבלנו תחליף משביע רצון).

הי"ר י. תמיר:

אני חושב שהטבריו של מר שפירא הם
תעודת עניות מאין טמיה למדינת ישראל
ולתפישה הכוללת של תכנון המדינה לדורי-דורות. בעולם הגדול קיימת
היום חרדה עצומה לענין זה של איכות הסביבה ושימור הטבע, ואינני
יכול לקבל את הנימוקים של מר שפירא.

מר שפט:

הענין התחיל כאמור בפרשת פארק-
הכרמל, ומספר חברי ועדה סיכמו עצה
איך לסכל את המזימה של השחתת הפארק. ההצעה הזאת נולדה לאחר התייעצות
משותפת של גורמי ממשלה מסויימים והוועדה הזאת, בניסיון למנוע אפשרות
של ביטולים כאלה, ואז אמרנו שלא כדאי להכניס לענין זה את הכנסת אלא
את ועדת הפנים. תמכנו אז ואנחנו תומכים היום ביזמתו של ח"כ תמיר.
יש אצלנו במשרד ועדת או"ש הבודקת את הדרכים לזירוז הליכי האישיורים.
אני מצדי אינני חרד כמו מר שפירא לתוצאה הקטלנית שתצמח מקבלת החוק
הזה. נראה לי שמהוכרח גן לאומי או שמורת טבע - זהו דבר פחות או יותר
קבוע, ועכ"פ הליכי הביטול צריכים להיות מחושבים עוד יותר מהליכי
ההכרזה, והאספקט הציבורי חייב להתבלט עוד יותר. אנחנו מעוניינים
בביקורת הציבורית על הליכי הביטול, ואותה אנחנו משיגים ע"י אישור של
ועדת הפנים. אני מציע אפוא במקום "באישור הכנסת" לכתוב "באישור ועדת
הפנים של הכנסת" כדי שמצד אחד נשיג את המטרה ומצד שני לא נסרב לאת
הענין יותר מדי ע"י דיון כללי בכנסת. הבדיקה חייבת להיות עניינית,
והמקום הענייני לכך הוא ועדת הפנים.

מר קלוגמן:

גם מבחינת הליכי החקיקה וגם מבחינת
הסדר המינהלי אני מצטרף לדבריך של
מר שפט שהמוסד המתאים הוא ועדת הפנים.

צריך גם לזכור שאת הסעיפים 4 ו-8
החלנו גם על אתרים לאומיים, ומשום כך צריך להוסיף שגם ביטול אתר
לאומי טעון יהיה אישור ועדת הפנים.

פ. פינאי:

כדי שלא להטעות אתכם - אני רוצה
להוסיף שבארה"ב אמנם הקונגרס הוא
שמבטל הכרזה על גן לאומי, אבל הוא גם המאשר אותה.

ג. אליעד:

אני תומך בהצעת הפשרה, שהאישור
יהיה של ועדת הפנים. אני מצד
רגיש מאד להערותו של מר שפירא, גם אם נכון שזוהי תעודת עניות למדינה,
אבל זאת המציאות. אנחנו יודעים מה הם הצדדים ומהו להט היציבה בארץ.
ע"כ שנכתוב "ועדת הפנים" במקום "הכנסת" נרכך קצת את החשש. ידוע
שבדרך כלל ועדה של הכנסת איננה מקשה על השרים ללא צורך, ויש כאן גם
יחור איזון. אני מקבל אפוא את הצעתו של מר שפט, בתנאי שמר שפירא אכן
מסכים שזה פותר במשהו את הבעיה, כי במקומו של דבר אתם היודעים מה תהיה
ההשפעה המעשית.

ד. סדר:

אני מתייחס בחיוב להצעת החוק, משום שהיא מעלה את הנושא לרמה כללית יותר. גם לי נראית ההצעה לכתוב "באישור ועדת הפנים" ולא "באישור הכנסת", ומה גם שכאשר שאלתי החבר שמקרי הביטול עד כה היו מעטים ביותר, וגם הם היו תוך הסכמה. מכל מקום, הייתי מבקש לשמוע בענין זה את שר הפנים ואת אנשיו העוסקים בתכנון ובהכרזת שטחים. כי אולי יש כאן אספקטים נוספים, פרט לאספקטים המשפטיים ששמענו.

מר שפט:

שר הפנים תמך בחקיקה הזאת (על אף העובדה שמדובר בצמצום סמכויותיו).

א. שפירא:

אני מבקש שיובן שאינני מתנגד להצעת החוק. גם אני סבור שהטיעון שהשמעתי קודם הוא חעורת הניחות. אני רק רוצה להפיר שחצי שנה לאחר הפרסום הראשון של ההצעה הזאת בעתונים - לא הצלחנו להעביר אף הכרזה אחת, משום שאנשים פחדו.

הייתי מציע אולי לשלב את ההצעה שלפנינו בעקרון שאותה יד שהתירה היא היד שתאסור. אין לי ניסוח משפטי מדוייק כרגע, אבל אולי אפשר למצוא נוסח שלפיו אם שר הפנים לא הגיע לכלל הכרזה על שמורת טבע תוך שלוש שנים - יעבור הענין אף הוא לרועדת הפנים של הכנסת, שתוכל אז להחליט כן או לא, ותוכל להורות לשר הפנים להכריז על הגן הלאומי או שמורת הטבע.

א. הרליץ:

מה קורה באותן שלוש שנים בהן נמטח ההליך הציבורי? האם בינתיים בעל הנכס עושה בנכס ככל העולו על רוחו, או שהשטח מוקפא בינתיים?

א. שפירא:

במקרים רבים הוא עושה ככל העולה על רוחו. תל-דן הוכרזה למשל כשמורת טבע רק שבועיים לפני מלחמת יום הכיפורים, לאחר עיכוב של שנים. עין-גדי הוכרזה חצי שנה לפני מלחמת יום הכיפורים. בהר-סירון מטפלים בהגדלת שטח השמורה כבר שש שנים, וטרם גמרו.

הינ'ר י. חמיר:

מוטב שרשות שמורות הטבע תצייד חבר כנסת מאלה היושבים כאן בחומד המתאים, והוא יכול היה אז להעלות את הנושא כהצעה לסדר היום בכנסת. ואז היינו יכולים להתייחס להיבטים השונים שלו. אנחנו חייבים לקיים במדינה מינהל תקין ככל האפשר, ואני מזהיר את עצמנו מפני הפיכתנו למדינה לבנטינית. עובדה שאלמלא ההתעוררות שלנו - פארק הכרמל היה נאכל במשך הזמן, בחחילה ע"י "נשר", אח"כ ע"י שיכונים ואח"כ ע"י בניית מוסדות ציבור וכו'. מה שצריך להיעשות - צריך להיעשות בדרך המקובלת, ע"י הכנסת והשרים הסמונים, ולא משום שמפחדים מפני הדברים שהזכיר מר שפירא.

אני מקבל את ההצעה שהביטול יהיה באישור ועדת הפנים של הכנסת ולא באישור הכנסת. (החקיקה בימינו עוברת בכלל יותר ויותר לפטים של הזדקקות לאישור של ועדות הכנסת).

הוחלט: לאשר את הצעת החוק ולהעבירה לקריאה ראשונה בכנסת, בנוסח הנ"ל לא יבטל או ישנה שר הפנים הכרזה על שטח כגן לאומי או כשמורת טבע או אתר לאומי או חלק מהם, אלא באישור ועדת הפנים של הכנסת.

הינ'ר י. חמיר:

נעשה עתה הפסקה לדקות אחדות, עד שיגיעו המוזמנים לסעיף הבא.

4. שיטור אתרים הסטוריים בצפת

היו"ר י. חמיר:

מדובר בהצעה לטה"י של ח"כ שריד
בדבר אתרים הסטוריים שנהרסים בצפת,
ובהצעה לטה"י של ח"כ בן-פורת בדבר בית משפחת עבו בצפת. הייתי מבקש
ממר קניג, הממונה על מחוז הצפון, להציג את הבעיה מנקודת הראות של
משרד הפנים.

ד. קניג:

כיוון שבראש האגודה "נחל זרבע"
עומד קרוב-משפחה שלי, החלטתי שלא
אשב בראש הוועדה שטיפלה בנושא. סגני שהיה צריך לבוא הנה היום חלה,
אבל המתכנן המחוזי יציג לפניכם את העניין.

מר ליבוביץ:

אני מבקש קודם כל להציג את מפת
האיזור. אתם רואים במפה את הקרחת
הריקה שהיא הרכס, שטח המצודה בצפת, עם ייעור סמין. מערבה לה - המורדות
המערביים הפונים לכיוון הר-טיכון, שכמעט מכל נקודה מהם אפשר לצפות
בנוף המרהיב שמסביב. אתם רואים במפה את רחוב ירושלים, שממנו אפשר
לרדת לכביש התחתון העוקף את הרובע היהודי. אתם רואים את בית-הכנסת-
האר"י הספרדי.

האיזור שבו מדובר נמצא בין הכביש
אל בית-הקברות ובין רחוב ירושלים הגובל באיזור מצפון. לפי חוק הבינוי
והפינוי של איזורי שיקום הכריזה רשות הבינוי והפינוי על האיזור הזה
כעל איזור בינוי ופינוי. מאותו רקע ואילך נקשר חוק הבינוי והפינוי
בחוק התכנון והבניה, כששר השיכון היה צריך להתקשר עם שר הפנים ולהציג
בפניו את עיקרי התכנון שלו. ואמנם, התכנית הוצגה בוועדה המחוזית
ב-4.2.72. הוועדה המחוזית אישרה אותה, והעבודה נמסרה לאדריכלים יער
ושות' מת' א לשם תכנון מדויק. לפי חוק הבינוי והפינוי הוכנה תכנית
מתאר המייעוד את האיזור, וגם התכנית המפורטת שלפניכם, המפרטת איזורים
שונים שלכל אחד מהם יש סייגים שונים ואפשרויות שונות של בינוי במסגרת
חוק התכנון. והתכנית עברה למסלול של חוק התכנון והבניה, כולל הפקדה
ופרסום ברשומות, אפשרות להגיש התנגדויות תוך 60 יום וכו'. לאחר מכן
החליטה הוועדה המקומית על ההתנגדויות שהוגשו, והעבירה את החומר
לוועדה המחוזית, בהמלצה לתת תוקף לתכנית.

המתנגדים לתכנית הופיעו בפני

הוועדה המחוזית. בתסריט מוצגים עקרונות ארבעה איזוריים: (1) האיזור
שלפי תקנון התכנית אפשר לקבל בו היתר בניה מהוועדה המקומית, בהסכמת
צוות ארכיטקטוני שהרכבו גמיש. הוא מונה ע"י הוועדה המחוזית וצריך
לייעץ לוועדה בקביעת סייגים במסגרת איזור הבניה. זהו איזור שבו יכול
כל בעל קרקע לפנות ישירות לוועדה המקומית, ובכפוף לסייגים של התכנית
באשר לטרי בניה, אחוזי בניה וכו' - לקבל היתר בניה, ויכול להרוס,
לשפץ ולבנות מחדש את ביתו.

(2) האיזור המסחרי, צמוד לגרם

מדרגות המוביל מרחוב ירושלים ועד לכביש התחתון הגובל בצד המערבי
של התכנית והמנקז את צירי התנועה האפקסיים מבתי-הטופוגרפית, כך שלכל
הבתים משני צידי הדרך הזאת תהיה גישה נוחה לשני צידי האיזור המסחרי.

(3) האיזור שמצויין במפה בצבע זהוב,

האיזור של אתרים לבניין ציבורי, כולל בתי-ספר, גני ילדים, בתי-כנסת
ופורטות ציבור שונים, ביניהם אותם האתרים ההסטוריים-התיישבותיים
ועתיקים. שהתכנית הזאת מציעה לשחזר, לשקם ולשמר.

(4) האיזור שבו נמצא גם הפרוייקט

של "נחל-זרבע-מקור-חכ"ו" - זהו האיזור התחתון. בקשת האגודה חלה על
משולש שבאיזור הזה, מסביב לבית-הכנסת של האר"י הקדוש. זהו איזור שבו
חייבים להכין תכנית מפורטת על השטח כולו. זהו איזור של בניה חדשה
(השטח של נחל-זרבע הוא של כ-10 דונם נטו).

מר ליבוביץ:

לתכנית הזאת הופקדו נספחים. אחד מהם מראה רק את הדרכים ושטחי הציבור הכלולים בה; השני מראה את הבניינים שיש לשקם ולשמר, או לשחזר ולשמר. חלק מהמבנים נמצא באיזור הזהוב שבמפה, של "נחל-נובע". המתנגדים לתכנית התנגדו בעיקר לשטח של נחל-נובע, מתוך כך שביחד עם הבקשה להפקיד את התכנית הועברה לוועדה גם בקשה להיתר בניה.

ג. אליער:

האם האיזור המיועד לנחל-נובע איננו כלול באיזור הספרדי העתיק?

מר ליבוביץ:

האיזור הנמוך יותר, הקרוב יותר לנחל-נובע, סמוך לרובע הספרדי.

מר עברון:

זהו ממש הרובע הספרדי.

מר ליבוביץ:

אני מדבר על מה שאני מכיר היום כ"רובע הספרדי".

רוב המתנגדים התנגדו בנושאים של בעלויות בתוך השטח של האיזור הזהוב. היו בודדים שהתנגדו לגבי קביעת מחוץ לאיזור הזה.

ב-22.3.74 החליטה הוועדה המחוזית לתת תוקף לתכנית. רוב המתנגדים התנגדו כאמור בטענה של חזקה על שטח, והגיעו לסכסוך עם החברה. הם ראו אפשרות להשמיץ שוב את התנגדותם לתכנית בפני הוועדה המחוזית. סוג נוסף של התנגדויות היה של אנשים שביקשו לשמור על השטח מחשש שהתכנית של נחל-נובע באה כאילו לפגוע באופי של העיר-העתיקה ובבית המוחזק כביתו של האר"י הקדוש. אני רוצה להדאגת לכם שני צילומים של בית האר"י - למעשה חורבנה חצי-הרוסה, אם כי ייתכן שיש חדרים וחדרי-חדרים מתחת לפני הקרקע, אבל כיום קשה לקבוע אם אמנם זהו ביתו של האר"י.

לאחר שמיעת כל המתנגדים החליטה

הוועדה כאמור לתת תוקף לתכנית במסגרת מספר תנאים. ראשית - לקבוע בתכנית שימור בית האר"י הקדוש כאתר הסטורי-התיישבותי, ולייחס לו סיפול ארכיטקטוני מתאים. אתר זה ישמש זכר גם למקובלים שגרו באיזור בתקופת הזוהר של צפת. מתוך מחקר שנעשה תוך כדי הדיון קשה היה לזהות היכן בדיוק גר מי בכל מקום, והוחלט לשקם את החורבנה שבשטח בבית האר"י, שיישמר ויסמל את זכר תקופת הזוהר של צפת.

תנאי שני - 13 המבנים שהוגשו ע"י

אגף העתיקות יירשמו לפי הגדרת אגף העתיקות, והוחלט להורות למתכננים לרשום אותם כאתר הסטורי או סינגולרי. קיבלנו חסדיט עם 13 מבנים המתפרשים בתוך האיזור הזה, שיישמרו הן מבחינה ארכיטקטונית והן כאתרים עתיקים.

תנאי שלישי - להוסיף בתקנון כי

איש אגף העתיקות יהיה יועץ ארכיטקטוני לוועדה שמטרתה ליייעץ לוועדה המקומית במתן היתרי בניה לכל מבקש. בתנאים אלה הוחלט בוועדה המחוזית לתת תוקף לתכנית המוצעת.

במשך הזמן התעוררה בעיה נוספת

שעיקבה את מוסדות התכנון במתן אישור הבניה לנחל-נובע. לפי סעיף מסויים בתקנון, כל שטח שהוא שבמפה חייב בתכנית מפורטת, חזיתות וחתיים וכו', שתאפשר לזהות כל מה שעומד להיות בנוי בשטח, עד לפרטים-פרטים. אי-לכך החליטה הוועדה המחוזית שעפ"י התכנית הזאת לא ניתן להוציא את האישור המבוקש אלא יש צורך בתכנית מפורטת יותר מזו שנשמעה בוועדה. כאן התגבשו שני מחנות בתוך משרד הפנים וגם בין הפונים, כשהאחד טוען שהתכנית הזאת מספיקה, כפי שהוגשה והופקדה, וניתן על-פיה להוציא היתר בניה, ואילו המחנה השני טוען שחייבים להגיש תכנית מפורטת יותר, ולעבור שוב את כל תקופת ההפקדה, כולל מתן אפשרות להתנגדויות וכו', וכולל חשש שיחולו שינויים עקרוניים בתכנית.

מר ליבוביץ:

לאחר התייעצות עם סגן היועץ-המשפטי במשרד הפנים חקרנו את התכנית לעומקה, ועפ"י הנספחים שהוצגו בפני הצ"כ נראה היה שהאיזור מפורט די צרכו, ועפ"י ייעוצו של היועץ המשפטי ניתן להוציא את היתרי הבניה לנחל-נובע. באשר לאיזורים הצהובים האחרים - יש צורך להגיש תיקון לתכנית, תכנית מפורטת יותר.

ג. אליער:

כלומר, הפרידו חלק קטן, ואת הכלל לא אישרו.

מר ליבוביץ:

היות ועמדה על הפרק בקשה של נחל-נובע - אני מניח שהמחכנן הרשה לעצמו להכניס את הפירוט הזה בנספח הנוסף, היות וידע אותו.

היות והיו שמועות שהוועדה המחוזית החליטה בחיוב על התכנית ועל הנקשה - קרתה תקלה לא נעימה ולא חוקית: יצא היתר למבקשים (נחל-נובע) להתחיל בעבודות ביקורי השטח באיזור שצריך להיבנות על יום. אי-החוקיות הייתה בתום-לב, משום שכל זמן שהתכנית לא קיבלה תוקף ע"י פרסום ברשומות עפ"י סעיף 97 - כל היתר חייב באישור של הוועדה המחוזית. אילו היה ההיתר בא לוועדה המחוזית - ייתכן שהיינו ניגשים באופן כוללני להיתר הבניה ומתייחסים אליו לפרטיו, ומוציאים את ההיתר ומבוקש בהתאם. התקלה הזאת גרמה לעיכוב מסויים בתהליך, לבידורים נוספים, לסיורים בשטח וכו'. ביקרנו אפוא בשטח וראינו שנעשו עבודות בו. כמוכן שיצאה מיד הוראה מטעם הוועדה המחוזית למהנדס העיר להפסיק את העבודה, והעבודה אמנם הופסקה. המפקח שלעם הוועדה המחוזית מבקר באיזור פעם בשבוע ומדווח שאין שם עבודה. באותה מסגרת גם ראינו שיש מספר בניינים העומדים בסכנת התמוטטות.

ניתן אפוא תוקף לתכנית, ועפ"י סעיף 97 התירה הוועדה המחוזית להוציא היתר לנחל-נובע. וללא כל קשר עם השיבה של היום התכנסה אתמול הוועדה לשיפור ופיתוח צפת, דנה בתכנית להיתר בניה, והחליטה להמליץ בפני הוועדה המחוזית להתיר את הרשיון ולקיים מעקב צמוד אחר העבודות בשטח, כשהעקרון הוא שלא ניתן לפתח שטח עפ"י הטופוגרפיה בלבד מבלי לדעת מה נמצא מתחת לפני הקרקע, משום שעשוי להימצא שם אתר הסטורי עתיק או ארכיטקטוני שיש לשמר אותו. ואז חתכנו הוועדה ותרון בענין מכל הבחינות, ותתן הבחיות חדשות ליוזם. ייתכן שעפ"י החוק צריך יהיה גם להכניס שינויים בהיתר, ולהביא את הענין שוב לאישור הוועדה המחוזית.

ד. מניב:

רציתי להוסיף שבתיאום עם אגף העתיקות סוכם שאיש שלהם יקבל הסמכה מטעם הוועדה המחוזית כמפקח, ולמעשה קיים שם היום פיקוח יום-יומי ע"י אדם שיש לו גם סמכויות להוציא צווי הפסקה בכל מקרה של צורך.

הי"ר י. תמיר:

אולי יכול ראש עיריית צפת להסביר לנו מהי עמדת העירייה והוועדה המקומית לגבי שתי ההצעות לסה"י?

יש לנו תקדימים של דיונים בוועדת הפנים בנושאי תכנון הנמצאים בהליכים משפטיים. איננו אינטרסנטים לערעורים. יש חוק המפורט במפורש את כל תהליכי האישורים והערעורים, עד לביה"ד הגבוה לצדק. ועדת הפנים היא גורם של בידור ציבורי, ותו לא. ולא ניכנס לפרטים הנוגעים לסמכויות של רשויות אחרות עפ"י החוק.

ג. אליער:

לא פעם אמדה הוועדה על כך שנאשר מדובר בפרסום תכניות בצ"כ - צריך להביא את הדבר לידיעתו הישירה של הנוגע בדבר (הכוונה לפרשת בית עבו). כשהוועדה המחוזית טיפלה בערעורים, וידעה שמשפחת עבו איננה גרה במקום - האם ביקשה לשמוע אותם, או שהסתפקה בפרסום הדבר על לוח המודעות בלבד?

י. בארי:

כשח"כ שריר העלה את הצעתו במליאת הכנסת, שאלתי אותו בקריאה-ביניים מה המצב כיום מבחינת הרישוי (גם פעולות הריסה טעונות רישוי). תשובתו הייתה: הוועדה המחוזית הפסיקה בימים האחרונים את הבניה, מן הסתם הדברים אינם מתנהלים עפ"י התנאים שנקבעו מראש. ונראה לי שזאת השאלה הראשונה שעלינו לשאול: האם הדברים אמנם מתנהלים בהתאם לתנאים ולרישוי שאושר, או לא?

מר שפט:

רציתי להעיר לח"כ אליער שהוא אמנם הציג חובת הודעה אישית, אבל הצעתו זו לא נתקבלה, וכיום אין חובה של הודעה אישית.

הי"ר י. תמיר:

החקיקה שנתקבלה בענין זה אמנם קידמה בהרבה את המצב לעומת מה שהיה עד אז בענין חובת הודעה לציבור, פרטום בעתונות וכו', והיתה גם הצעה לחייב את הרשויות בפרטום אישי לאיזורים מסויימים, ברדיוס מסויימים. אבל הצעה זו לא נתקבלה.

נ. אליער:

זה רק מוכיח עד כמה צדקתי אז בדישתי.

מר נחמיאס:

כלל ראשון הוא שאנחנו מקדמים בברכה כל מי שרוצה לבוא ולבנות את צפת, ובפרט כשמדובר בחלק של צפת שהיה הרוס ומוזנח הרבה שנים ועכשיו רוצים לשקם אותו. ומדובר במקום הרוס, שכל בניה בו יכולה רק להביא ברכה לעיר ולאזור.

מה שהעלה את הנושא לכותרות הוא העובדה שהתחילו בפעולות הריסה והפסיקו אותן, דבר שלא היה מעוגן בחוק אלא נעשה עפ"י הסכם ג'נטלמני בין האגודה נחל-נובע וביין ראש העיר הקודם. עוד ב-1972 ניתן אישור להתחיל לפנות הריסות כדי לקדם את הנושא, וגם אני עצמי אישרתי זאת לפני 3-4 חודשים. אבל רשיון ממס לא היה קיים. וכשנגעו בכמה מבנים הסטוריים (13 במספר; עכשיו נשארו רק 12 משום שאחד נהרס במסגרת הפינוי הזה) - הפסקנו את הפינוי.

הוועדה המחוזית, בישיבתה מלפני כשלושה שבועות, אישרה התחלת בניה, וכשהוועדה המקומית תוציא את הרשיון - היא תחנה אותו בפרט אחד: שכלים גדולים לא יעבורו ליד המבנים הללו, אלא רק במרחק של 3 מטרים מהם, וכל העבודה סביב אותם המבנים תיעשה בידיים. עי"כ יימנע החשש שמבנה כלשהו יפול.

ההפסקה השניה הייתה בגלל סיבה שונה לחלוטין. לפי הפרוטוקול יש שם כאמור 13 מבנים הסטוריים, אבל בכל התכניות שהוצגו בוועדה המחוזית הופיעו רק שבעה, ואילו ששה מבנים חסרים. הבניה הופסקה אפוא עד לאחר שיסומנו 13 המבנים המפורטיים בפרוטוקול (אם כי אגודת נחל-נובע הגישה בתכנית רישום של 13 הבתים, אבל בתכניות של משרד השיכון, שעל-פיהן היא עובדת, הם לא הופיעו). היום מסומנים כבר כל 13 הבתים, אבל בשטח יש כאמור רק 12 משום שאחד בינתיים נהרס.

מה שנוגע לבית האר"י - כאן הויכוח הוא ציבורי, לא חוקי. בזמנו רכשה אגודת נחל-נובע את החלקה של בית האר"י מן ההקדש הספרדי בצפת, כשהקדש הספרדי לא ידע שזהו בית האר"י. כשהתעורר הענין - פנו לאנשי האגודה וביקשו כאילו להחזיר את הנכס.

לפי חוק הבינוי והפינוי לא די בכך שיהודי יביע הסכמה למכור ליהודי שני, אלא יש ועדת עסקאות שצריכה לאשר את העסקה, ואני התנגדתי וממשיך להתנגד לאישור העסקה, כי אני סדען שבית האר"י צריך להיות שייך לציבור כולו, גם הספרדי, גם האשכנזי, גם בארץ וגם בחו"ל. אני מתנגד אפוא לרישום החלקה על שם נחל-נובע (זוהי חלקה של כ-33 מ"ר). אני רוצה שהשטח יישאר רפושה של עיריית צפת או של ממשלת ישראל.

אבל בינתיים קרה אסון בשטח בית האר"י. במסגרת הפינויים (בהיתר של הוועדה המקומית) התקרבו יותר מדי לקיר של

מר נחמיאס:

הבית, והוא נמצא עכשיו בסכנת התמוטטות, ואם לא ייקבע ענין הבעלות - אי-אפשר לגשת לעבודות תמיכה בו. מה שנוגע לבית-הכנסת של האר"י - כאן לא הייתה כל פגיעה. שם יש מדרגות היורדות מהמסטה אל בית-הכנסת, שחלקן נהרסו ע"י הבולדוזר ופגעו במעבר, אבל לא בבית-הכנסת עצמו (הבעלות על בית-הכנסת של האר"י הספרדי היא בידי ההקדש הספרדי).

מה שנוגע לבית עבו - המתכננים העבירו סימטת-מדרגות בתוך החצר של בית עבו. נכון שנהוג מזה שנים שבלי ל"ג-בעומר יש שם הילולה גדולה, ואינני חושב שלאנשי נחל-נובע יש ענין בשינוי המצב; זה לא נוגע להם כלל. צריך לתבוע מהמתכנן של הרשות לפינוי ובינוי שיטנה את התכנית, ושבית עבו ישאר כפי שהוא כיום, ושהרשות תשחזר את בית עבו כדי שיוכל למלא את הייעוד שמילא מאז הוקם לפני כ-150 שנה.

עד היום אין רשיון חוקי לתום ע"י ראש העירייה בידי נחל-נובע. אבל יש להם מכתב תום כדח וכדין שהם יכולים לעגוד גפינוי ההריסות. אלא שהם מחכים לרשיון הסופי.

מר ליבוביץ:
ברגע שנודע שהתחילו בעבודות בשטח ללא רשיון, באישור לא חוקי - הוצאנו הוראה לוועדה המקומית להפסיק את העבודה. אי-אפשר לבטל היתר, כי היתר לא היה קיים, אלא הודענו שהאישור שבידם לא היה חוקי, וכל עבודה היא עבירה על החוק, ואמנם הם הפסיקו את העבודה מיד.

מר פינר:
אני שמח על הרגישות בנושא זה. עוד ב-1962 הזמין משרד השיכון חברה צרפתית מומחית לשימור ושיחזור עתיקות, כדי לייעץ בענין צפת. גם במשרד שלנו יש אנשים רגישים לנושא הזה, ולבנו דאב כל השנים על הריסת הדנובע הספרדי והאשכנזי כאחד בצפת כתוצאה מארוזיה. עד שהוקמה הרשות לפינוי ובינוי, שאחד האחרים שנקבעו עבודה היה האיזור הזה בצפת. הענין הזה פועל כבר שמונה שנים. בחרנו בצוות תכנון בעל ידע בנושא, שעסק בדברים דומים בערים עתיקות אחרות, ועקב בצד אגודל התקדמה העבודה הזאת בכל התהליכים. לפני שנים אחדות השקענו כחצי מיליון לירות כדי לתמוך בבית-הכנסת-של-האר"י הספרדי, משום שהיה חשש שהכביש היורד מצידון יגלוש ויסחוף אתו את בית-הכנסת. המודעות שלנו לנושא צולדה אפוא לא היום.

אני רוצה לדבר על מהות התכנון. אחרי כשמונה שנים נרמה לי שהגענו לתכנית טובה, שצריכה לתח פתרון לרובע היהודי. הפתרון יכול לבוא בשלוש דרכים. יש תכנית להקים 38 דירות. משרד השיכון לקח על עצמו לשקם את התשתית, מערכות הביוב, המים, החשמל והטלפון וכו' בתוך הסימטאות הללו. אבל אפילו נבנה את הרובע היהודי - אני חושש שמא יקרה שם מה שקרה ברובע היהודי בעיר העתיקה בירושלים.

מה עשתה אגודת נחל-נובע? היא הזמינה אדריכל, שהכין תכנית טובה. אבל מתוך להיטותה של האגודה לעשייה - היא עשתה כמה דברים שלא צריך היה לעשות, והוועדה המחוזית הפסיקה אותם מיד.

מה שנוגע לפרסום - גם אלמלא הפרסום, כשישבנו בוועדה המחוזית וראינו את כל הקהל שאכפת לו - לא יכולנו שלא להתייחס ברצינות לכל פרט ופרט. אגף העתיקות הודיע במפורש שאין שום הוכחה שזהו אמנם ביתו של האר"י, אבל זהו בית שיש לו ערך הסטורי, ומשום שיש בכל זאת יהודים שמאמינים שזהו אכן בית האר"י - הוועדה המחוזית נהגה בו בזהירות רבה, וקבעה את הסייגים שקבעה.

אני יכול לומר בוודאות שאם לא נתחיל בעבודה - הרובע ייהרס מעצמו, הרבה יותר מהר. מה גם שצריך לסלא שם את המקום, כי צריכים לגוד שם אנשים. צריך אפוא לעודד את האגודה הזאת ולעזור לה, עם כל הסייגים של בניה ועם כל הביקורת הדרושה.

מה שנוגע לשכיל של בית עבו - העובדות הן כפי שהוצגו בשאלתה. אבל לשם כך קיימת הוועדה המחוזית והוועדה

מר יניר:

הארכיטקטונית. אם צריך - אפשר להשקיע בשביל הזה ולשקם אותו, להעביר אותו מן הבית החוצה ולשלב אותו בכל האלמנטים שבסביבה.

מה שנוגע לבית האר"י - כל ההחלטות של הוועדה המחוזית לגבי בית האר"י אומרות שהוא צריך לשרת את הציבור, וכאן היה ויכוח בין העירייה ובין האגודה. נערך הסכם, כשהבורר היה שר השיכון, לגבי הצורה שבה יעמוד בית האר"י לרשות הציבור, ואני מניח ששר השיכון יפסוק בענין בקרוב, ואז תקרה גם המתכונות שהיתה קיימת סביב הנושא הזה.

מר עברון:

רציתי להעלות את ענין השביל שבחצר בית עבו, שעליו יש כבר הבטחה של שר השיכון שתימצא לו אלטרנטיבה. כל ילד בצפת יודע מה זה בית עבו. כשנערכה אפוא התכנית - כולם ידעו מלכתחילה שמדובר בבית עבו, ומה גם שבמרחק מטרים אחדים צפונה משם יש חורבה העומדת כחורבה מזה 30-40 שנה ואפשר היה להעביר את השביל הזה לשם ועי"כ איש לא היה נפגע. לי נודע על כל הענין ממש באקראי, כשמישהו סיפר לי שעומדים להעביר שביל בבית-עבו. וכשנודע לי הענין והגשתי את ההתנגדות - קיבלתי שתי תשובות: האחת ממר תירוש, המבטיח לחפש דרך לתקן את המערות, והשנייה פורמלית ממשרד הממונה על המחוז, שכיוון שהוועדה המחוזית כבר אישרה זאת - לא ירוננו בזה שוב. נשאה לי אפוא רק הדרך הציבורית, ופניתי לח"כ בן-פורת וסיפרתי לו על הענין, והוא העלה את הנושא בדרך זו.

עכשיו אני מבין שיש הבטחה שתימצא אלטרנטיבה לשביל הזה והוא לא יעבור דרך בית עבו, מבלי שהתכנית כולה תינזק.

רציתי להזכיר עוד מקרה שניה: בית עבו משמש מטרה לנחל-נובע. זאת למעשה היתה המטרה העיקרית שלהם כשהגיעו לעיר: להשתלט על בית עבו. כיוון שיש מסורת של 150 שנה של הוצאת ספר-תורה מבית-עבו בל"ג-בעומר, והמסורת הזאת היא למעשה הנכס היחיד שנשאר לעדה הספרדית בארץ, ואנשים באים מכל הארץ בל"ג-בעומר לבית עבו - הם חשבו שמוטב שמתחת לחצר הבית יימצא בית של חסידי ברסלב, ולכן העמידו אותי בפני עובדה, ואני רוצה לעמוד על הענין מבחינתו הציבורית. יש לי מה להגיד גם לעצם הענין של פגיעה ברובע היהודי של צפת ע"י נחל-נובע. אני גם מצטער על שהורדה עשני, סופר "דבר" בצפת, שעורר את כל הענין והבקי בו, לא הוזמן לישיבה היום.

מר נחשוני:

אולי יכולה הוועדה לבקר בצפת כדי לראות את הדברים במדויק עינייה. וכאזרח אני רוצה לומר שאני מצטער על ששני חברי הכנסת שהעלו את ההצעות לסדר היום אינם משתתפים בישיבה היום.

היו"ר י. תמיר:

את הביקור בצפת נערוך אחרי הישיבה הנוספת שנקיים בנושא, ושבה נשמע את מר תמר מאוניברסיטת חיפה ואת האדריכל מנדל, שיציג את תכניתו המפורטת.

י. ברזני:

קיבלנו שני מברקים בנושא: האחד מאדם בשם דוד קורן, "יליד צפת ותושב העיר העתיקה", המבקש מן הוועדה שלא לתת יד למכשולים על שיקום העיר העתיקה בצפת. מברק שני קיבלנו ממר פראג"כהן, מוכתר העדה הספרדית לשעבר, הקורא לתמוך באנשים הרוצים להחזיר עטרה לישיבה. ועד העדה הספרדית שלח גם הוא מברק, ויש פטיציה בחתימת יום של מאות אנשים, התומכת בשיקום העיר העתיקה ובנינויה. יש גם מכתב ממר מנדלסון, שגם הוא, כדור-ששי בצפת, תומך בנינויה.